

Johdanto: Yhdentävä Aasia

Outi Luova

Eurooppa-keskeisessä maailmassa Itä- ja Kaakkois-Aasian alueesta puhuttiin pitkään Kaukoitänä. Vasta Kiinan noustua taloudellisesti ja poliittisesti merkittävään asemaan Kaukoitä-nimestä on vähitellen luovuttu. Aasia ei ole enää kaukana. Se on osa arkeamme.

Tämä teos käsittelee Itä- ja Kaakkois-Aasian yhdentymistä – sen taustoja, ominaispiirteitä ja keskeisiä tekijöitä. 1990-luvulla Itä- ja Kaakkois-Aasia alkoi hahmottua omaksi alueelliseksi kokonaisuudekseen. Kuten muuallakin maailmassa, myös Aasiassa taloudellinen yhteistyö on antanut alkusysäyksen yhdentymiselle. Japani ja Kiina, jotka kuuluvat maailman suurimpiin talouksiin, ovat toimineet taloudellisen yhdentymisen vetureina. Poliittinen integraatio on edennyt hitaasti. Selvä syy tähän on Itä- ja Kaakkois-Aasian pinta-ala ja siitä johtuva kulttuurinen ja poliittinen kirjo. Pelkästään Kiina on pinta-alaltaan (9 800 000 km²) yli kaksi kertaa niin suuri kuin 25 jäsenmaan EU (4 000 000 km²). Itä- ja Kaakkois-Aasian maapinta-ala kattaisi Euroopan unionin lisäksi Turkin, arabimaat ja suuren osan Pohjois-Afrikkaa.

Euroopan yhdentymistä on tukenut yhteinen kristillinen perinne. EU:n jäsenmaiden valtiojärjestelmätkin ovat nykyään samankaltaiset. Itä- ja Kaakkois-Aasia on sen sijaan kulttuureiltaan ja poliittisilta järjestelmiltään monimuotoinen alue. Sinne sijoittuvat esimerkiksi muslimiväestöltään maailman suurin valtio Indonesia, buddhalaista perinnettä kunnioittavia maita kuten Thaimaa ja Kambodža sekä Filippiinit, jossa

väestön enemmistö tunnustaa kristinuskoa. Alueen valtiojärjestelmiin kuuluu niin Kiinan yksipuoluejärjestelmä, Brunein sulttaanikunta, Myanmarin sotilasjunta kuin monipuoluejärjestelmiä. Tätä taustaa vasten Itä- ja Kaakkois-Aasian yhdentymisen etenee vääjäämättä erilaista reittiä kuin Euroopassa. Moninaisuuden lisäksi tähän prosessiin ovat vaikuttaneet historiasta juontuvat ristiriidat.

Itä- ja Kaakkois-Aasia on nousemassa EU:n ja Pohjois-Amerikan rinnalle maailman kolmanneksi talouskeskukseksi. Talouskasvu on vaurastuttanut alueen väestöä, joka muodostaa kolmanneksen maapallon asukkaista. Aasiassa elintaso paranee siten ennennäkemättömästi. Koska hyödyt ovat jakaantuneet epätasaisesti, elintasoerot ovat samalla lisääntyneet. Kahden arvoiltaan länsimaisen voimakeskuksen rinnalle on nousemassa monikulttuurinen vaurastuva Itä- ja Kaakkois-Aasia.

Aasiassa juuri monikulttuurisuus on nähty alueen voimavarana. Kulttuurien risteyskohtana Itä- ja Kaakkois-Aasia on ollut avoin erilaisille vaikutteille ja tottunut yhdistelemään niitä. (Mahbubani 1995, 102–107.) Aasia tarjoaakin esimerkin siitä, miten kulttuureiltaan ja poliittisilta järjestelmiltään erilaiset valtiot pystyvät yhteistyössä vähentämään konfliktien mahdollisuutta ja lisäämään yhteistä hyvinvointia. Alueen yhteistyö on ollut epämuodollista ja konsensushakuista, ja yhdentymisen on edennyt vähitellen pienin askelin. Tämä Kaakkois-Aasian maiden järjestön Aseanin piirissä muodostunut toimintamalli on hyväksytty lähtökohdaksi Itä- ja Kaakkois-Aasian yhteistyössä. Toisaalta Aseanin mallia on kritisoitu sen tehottomuudesta. Mitä enemmän yhteistyökumppaneita on tullut, sitä vaikeampaa on ollut saavuttaa yhteisymmärrystä.

Itä- ja Kaakkois-Aasian hahmottuminen

Itä- ja Kaakkois-Aasian alue on käsitteenä varsin nuori. Se alkoi hahmottua vasta vajaat sata vuotta sitten. Sitä ennen aluetta oli ajoittain yhdistänyt poliittisesti Kiinan muodollinen valta-asema. Niin sanotussa tribuuttijärjestelmässä alueelliset hallitsijat hyväksyivät Kiinan keisarin

ylemmyyden ja Kiina vastasi maiden turvallisuudesta. Kaupankäynti Kiinan ja naapurivaltojen välillä oli vilkasta. Uskonto, kulttuuri ja kaupankäynti yhdistivät Kaakkois-Aasian aluetta toisaalta myös Intiaan. Itä- ja Kaakkois-Aasia, Intia mukaan lukien, muodostivatkin ennen siirtomaa-aikaa oman kansainvälisen järjestelmänsä (Jokinen 2005, 18). Siirtomaavallat rikkoivat tämän järjestelmän, kun ne jakoivat Etelä- ja Kaakkois-Aasian maat omiin vaikutuspiireihinsä lukuun ottamatta Siamia eli nykyistä Thaimaata. Korea joutui Japanin alaisuuteen, ja Kiina joutui luovuttamaan osia alueistaan ulkovalloille.

Itä- ja Kaakkois-Aasia hahmoteltiin yhtenäiseksi kokonaisuudeksi vasta toisen maailmansodan aikana. Japani käytti siitä nimitystä ”Suuri Itä-Aasian hyvinvointivyöhyke”, joka kuului Japanin laajentumissuunnitelmissa sen hallitsemaan talousalueeseen. Toisen maailmansodan laajennuttua Aasiaan liittoutuneet ottivat käyttöön nimityksen ”Kaakkois-Aasia” määrittelläkseen sotatoimiensa aluetta Kiinan eteläpuolella ja Intian itäpuolella. Kaakkois-Aasia erotettiin näin lähinnä Kiinan, Japanin ja Korean niemimaan muodostamasta alueesta, jota kutsuttiin Itä- tai Koillis-Aasiaksi. Alueen määrittelivät siis toisaalta ulkovallat ja toisaalta laajentumishaluinen Japani.

Kaakkois-Aasian käsite alkoi kirkastua alueen sisällä vasta sodan jälkeen. Kun siirtomaavalta Kaakkois-Aasiassa mureni, valtiot suunnittelivat alueellista yhteistyötä vahvistaakseen itsenäisyyttään. Kylmän sodan kahtiajako kapitalistisiin ja sosialistisiin maihin eriytti kuitenkin yhteistyön siellä eri leireihin 40 vuodeksi. Itä-Aasian käsitettä käyttivät pitkään vain tutkijat, eivät valtiomiehet. Itä-Aasian maiden hallitukset ovat löytäneet toisensa yhteistyökumppaneina vasta vuosituhannen vaihteessa. Siten Itä-Aasiassa ja Kaakkois-Aasiassa on kehittymässä erilliset alueelliset yhteisöt. Samalla näille kahdelle alueelle on rakentumassa yhteistyön kautta yhteinen alueellinen identiteetti.

Kylmän sodan päätyttyä ja ideologisten esteiden kaaduttua alueellinen järjestelmä on jälleen etsinyt uutta muotoaan. Aasian talouskriisin jälkeen taloudellinen yhteistyö koettiin yhä tärkeämmäksi. Maat ovat tiivistäneet yhteistyötä myös ratkaistakseen yhteisiä ongelmia,

joita ovat esimerkiksi epidemiat, terrorismi, ihmiskauppa ja ympäristön saastuminen. Aasialaista yhteisöä ovat vahvistaneet joidenkin valtiomiesten näkemykset erityisistä aasialaisista arvoista ja aasialaisesta kehitysmallista.

Toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen muodostunut käsitys Itä- ja Kaakkois-Aasiasta omana alueenaan voi sekin toki jäädä aikanaan pois käytöstä. Samoin kuin alueellinen yhteisö voi tiivistyä, se voi myös heiketä tai alueen maantieteellinen määritelmä voi muuttua. Yhteinen talousalue voi esimerkiksi laajentua lounaaseen ja pohjoiseen. Itä- ja Kaakkois-Aasian maat ovat jo kehittäneet yhteistyötään Intian ja Venäjän kanssa. Vuosituhannen alusta lähtien onkin uumoiltu ”uuden Aasian” nousua. Siihen kuuluu Itä- ja Kaakkois-Aasian lisäksi myös Etelä-Aasia. Tämä rakennelma muistuttaa siirtomaa-aikaa edeltänyttä asetelmaa.

Tässä teoksessa Itä-Aasialla tarkoitetaan Japania, Koreoita, Kiinan kansantasavaltaa (Kiina) ja Kiinan tasavaltaa Taiwanilla (Taiwan). Kaakkois-Aasia viittaa Aseanin kymmeneen jäsenmaahan ja Itä-Timoriin (Timor Lesteen). Alueesta on tarpeellista erottaa myös pienempiä kokonaisuuksia. Kaakkois-Aasian voi jakaa merelliseen ja mantereiseen Kaakkois-Aasiaan. Jälkimmäisestä voi edelleen hahmottaa Mekongjoen vaikutusalueen ja Indokiinan, jolla tarkoitetaan Ranskan entisiä siirtomaita Laosia, Vietnamia ja Kambodžaa. Nimitystä Koillis-Aasia on joskus käytetty synonyymina Itä-Aasialle. Tässä teoksessa Koillis-Aasia tarkoittaa Itä-Aasian maiden lisäksi myös Venäjän itäistä osaa ja Mongoliaa. Tyynenmeren Aasia on yhtä lailla moniselitteinen käsite. Sillä tarkoitetaan tässä teoksessa aluetta, johon kuuluu Itä- ja Kaakkois-Aasian lisäksi myös Oseania.

Kartta I. Aasia.

Itä-Aasia: Etelä-Korea, Japani, Kiina, Pohjois-Korea, Taiwan.

Kaakkois-Aasia: Brunei, Filippiinit, Indonesia, Itä-Timor, Kambodža, Laos, Malesia, Myanmar, Singapore, Thaimaa, Vietnam.

Etelä-Aasia: Bangladesh, Bhutan, Intia, Nepal, Pakistan, Sri Lanka, Malediivit.

Oseania: Australia, Papua-Uusi-Guinea, Uusi-Seelanti, läntisen Tyynenmeren saariryhmät.

Taulukko I. Itä- ja Kaakkois-Aasian maiden tunnuslukuja.

Maa	Pinta- ala	Väestö 2004 (1000)	BKTL henkilöä kohti 2004 (USD)	Eliniän odote syntyessä 2004 (vuotta)	Perus- koulun käyneitä 1996–2004 (%)	Luku- taitoisia aikuisia 2000–2004 (%)	Internetin käyttäjää väestöstä 2002–2003 (%)
Brunei	5 770	366	24 100*	77	–	93	10*
Etelä-Korea	98 480	47 645	13 980	77	100	98*	61
Filippiinit	300 000	81 617	1 170	71	88	93	4
Indonesia	1 919 440	220 077	1 140	67	94	88	4
Japani	377 835	127 923	37 180	82	100	99*	48
Kambodža	181 040	13 798	320	57	65	57	0
Kiina	9 596 960	1 307 989	1 290	72	99	91	6
Laos	236 800	5 792	390	55	62	69	0
Malesia	329 750	24 894	4 650	73	93	89	34
Myanmar	678 500	50 004	220*	61	80	90	0
Pohjois-Korea	120 540	22 384	–	63	–	–	0*
Singapore	693	4 273	24 220	79	–	93	51
Taiwan	35 980	22 750	13 490	77	–	95	61
Thaimaa	514 000	63 694	2 540	70	85	93	11
Timor Leste	15 007	887	550	56	–	59*	–
Vietnam	329 560	83 123	550	71*	96	90	4

* Luvut ovat eri vuodelta kuin sarakkeessa on ilmoitettu, pätevät vain osaan maata tai poikkeavat muutoin taulukossa ilmoitetusta määrittelystä.

BKTL = bruttokansantulo

Tiedot Taiwanista sekä internetin käyttäjistä ja lukutaitoisista ovat useasta eri lähteestä.

Lähde: UNICEF 2006.

Yhdentynvä Itä- ja Kaakkois-Aasia

Aasian ja Euroopan maiden yhteistyöfoorumia (Asia–Europe Meeting, Asem) perustettaessa vuonna 1996 Itä- ja Kaakkois-Aasian valtiot toimivat itse asiassa ensimmäistä kertaa yhdessä alueellisena kokonaisuutena. Seuraavana vuonna ensimmäistä kertaa kokoontunut Asean+3-kokous keräsi yhteen Kaakkois-Aasian maiden järjestön Aseanin jäsenmaat sekä kolme Itä-Aasian maata: Etelä-Korean, Japanin ja Kiinan. Valtiot ovat tiivistäneet suhteitaan myös osallistumalla muiden alueellisten ja kansainvälisten järjestöjen toimintaan. Näissä järjestöissä Itä- ja Kaakkois-Aasiassa on ollut mahdollisuus luoda yhteisiä linjauksia ja omaa aasia-laista profiilia. Itä- ja Kaakkois-Aasiassa toimii myös kymmeniä, ellei satoja alueellisia kansalaistoimintaan perustuvia järjestöjä ja yhteisöjä.

Alueellistumisella viitataan yleensä kehityskulkuun, jonka myötä yhteenkuuluvuuden tunne tietyn maantieteellisen alueen maiden välillä lisääntyy ja yhteistyö tiivistyy. Alueellistumista edistävät myös esimerkiksi kansainvälinen turismi, työvoiman muuttoliike ja yhteiset urheilutapahtumat. Keskiluokan nousun myötä sille tyypilliset arvot ja kulutustottumukset yleistyvät. Kansainvälinen kanssakäyminen on lisääntynyt joka puolella maailmaa, mutta alueellistumisesta kertoo se, että kontaktit ovat tiheämpiä ja syvempiä tietyn alueen sisällä kuin muiden alueiden kanssa. Alueellistuminen on omalla painollaan etenevä prosessi. *Alueellisuudella* (regionalismi) sen sijaan tarkoitetaan valtioiden välistä tietoista poliittista toimintaa, jonka päämääränä on ohjata ja lisätä tietyn alueen valtioiden välistä kanssakäymistä. Vaikka nämä kaksi prosessia ovat punoutuneet toisiinsa, niiden erottelu havainnollistaa, miten alueellistuminen voi olla toisaalta poliittisesti ohjattu ja toisaalta spontaanisti etenevä prosessi.

Alueellistumisen ja alueellisuuden syvyyttä on vaikea määritellä ja mitata. Alueellisuuden ensi asteella valtioiden välillä saattaa olla yhteisiä säännöllisiä tapaamisia, joissa keskustellaan yhteisistä tavoitteista ja suositeltavista ei-sitovista toimista niiden saavuttamiseksi. Yhteisen sihteeristön tai muun organisaation perustamista on pidetty

merkkinä prosessin etenemisestä. Alueellisuus kehittyy integraation asteelle, kun alueen valtiot sopivat yhteisistä lainomaisista säännöistä ja perustavat instituutioita valvomaan niiden noudattamista. Tämän mittapuun mukaan Itä- ja Kaakkois-Aasian alueellisuus on vielä ensi asteella. Taloudellinen yhteistyö on intensiivistä ja alueellisten ei-sitovien keskustelufoorumien avulla pyritään rakentamaan valtioiden välistä luottamusta ja vähentämään jännitteitä. Itä- ja Kaakkois-Aasiassa ei ole vielä nähtävissä vakavia pyrkimyksiä rakentaa yhteisiä toimielimiä tai sitovia säädöksiä. (Liu 2003, 221.) Toisaalta Itä- ja Kaakkois-Aasian alueellistumisprosessilla on omat erityiset piirteensä, joita ei ehkä olekaan tarkoituksenmukaista arvioida länsimaisesta näkökulmasta.

Teoksen sisältö

Tässä teoksessa tarkastellaan Itä- ja Kaakkois-Aasian alueellistumiseen vaikuttavia tekijöitä ja toimijoita eri näkökulmista. Keskeisinä teemoina ovat yhteistyön muodot, rakenteet ja motiivit sekä taustalla vaikuttavat kansalliset, alueelliset ja kansainväliset kehityskulut. Teoksen rakenne heijastaa Itä- ja Kaakkois-Aasian alueellistumisen monitahoisuutta. Ensimmäinen osa käsittelee alueellistumista historiallisesta näkökulmasta ja esittelee keskeiset toimijat. Toisessa osassa tarkastellaan alueellistumisen etenemistä yhteistyön eri aloilla. Kolmannessa osassa pohditaan, miten globaali ja alueiden välinen yhteistyö on edistänyt alueellistumista. Kussakin luvussa käsitellään yhtä näkökulmaa Itä- ja Kaakkois-Aasian alueellistumiseen. Aiheet on valittu niin, että lukija saa selkeän yleiskuvan Itä- ja Kaakkois-Aasian alueen yhtenäistymiseen vaikuttavista tekijöistä ja toimijoista. Teoksen ei ole tarkoitus antaa kattavaa kuvaa alueellistumisen prosessista. Alueellistumista ei myöskään arvioida tietystä arvonäkökulmasta vaan näkökulmat vaihtelevat luvuittain.

Kolme ensimmäistä lukua käsittelevät alueellistumisen etenemiseen vaikuttavia historiallisia ja poliittisia tekijöitä. Ensimmäisessä

luvussa tarkastellaan Kaakkois-Aasian maiden järjestön Aseanin kehitystä alueellisena yhteistyöjärjestönä sekä sen suurta vaikutusta Itä- ja Kaakkois-Aasian alueellistumiseen. Seuraava luku käsittelee Japanin ja Kiinan erilaisia rooleja alueellistumisen edistäjinä. Luvussa pohditaan myös, miten maiden väliset ristiriidat heijastuvat Itä- ja Kaakkois-Aasian alueen yhteistyöhön. Kolmas luku käsittelee Etelä-Korean pyrkimyksiä ratkaista geopoliittikan, nationalismin ja globalisaation tuomia ongelmia alueellisen talousyhteistyön avulla. Näissä luvuissa hahmottuu alueellistumisprosessin epätasainen eteneminen. Alueen valtiot ovat ryhtyneet tukemaan alueellistumista ja liittyneet alueellisiin järjestöihin eri vaiheissa ja eri syistä. Alueen valtioilla on myös eri painoarvo yhteistyössä. Aseanin kautta Kaakkois-Aasian maat pyrkivät kokoamaan voimansa Japanin ja Kiinan poliittis-taloudellisen ylivoiman vastapainoksi. Etelä-Korea on esimerkki "keskisarjan" valtiosta, jonka aluepolitiikka on tasapainoilua nationalismin ja globalisaation välimaastossa.

Teoksen toisessa osassa tarkastellaan kahta yhteistyöalaa. Esimerkkeinä ovat muuttoliikkeet ja turvallisuuskysymykset. Itä- ja Kaakkois-Aasian alueellisen yhteistyön ominaispiirteet piirtyvät selvästi, kun sitä tarkastellaan näillä poliittisesti arkaluontoisilla aloilla. Luvuista ilmenee, että globalisoituvassa maailmassa on vaikeaa rajata alueellista yhteistyötä maantieteellisesti. Osan ensimmäisessä luvussa käsitellään valtioiden välisiä toimia muuttoliikkeiden hallitsemiseksi ja kansalaisjärjestöjen yhteistyötä siirtotyöläisten perusoikeuksien puolesta. Seuraava luku käsittelee turvallisuusyhteistyötä valtioiden keskinäisen luottamuksen lisäämiseksi.

Itä- ja Kaakkois-Aasian yhtenäisyys on vahvistunut myös kanssakäymisessä alueen ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Kolmannessa osassa Itä- ja Kaakkois-Aasian alueellistumista tarkastellaankin osittain ulkopuolelta. Ensin esitellään globaalin taloushallinnan rakenteita ja Aasian maiden yhteisiä toimia kansainvälisissä rahoitusinstituutioissa. Seuraavassa luvussa tarkastellaan Asean-maiden yhteistä kauppapolitiikkaa suhteessa EU:hun sekä yhteistyön alkuvaiheita. Luvussa tulee myös esille, miten Aseanin ja EU:n ulkoministerikokouksissa käydyt

talouspoliittiset keskustelut loivat pohjaa myöhemmälle laajemmalle yhteistyölle ja Asemin perustamiselle. Viimeinen luku käsittelee Itä- ja Kaakkois-Aasian yhteisen EU-politiikan kehittymistä erityisesti Aasian ja Euroopan yhteistyöfoorumien Asemin kautta.

Teoksessa mainitut aasialaiset nimet on kirjoitettu alkukielen kirjoitustavan mukaan. Useimmissa Itä- ja Kaakkois-Aasian maissa sukunimi kirjoitetaan ensimmäisenä.

Ajatus teoksen kirjoittamiseen syntyi, kun Asem 2006 -kokous päätettiin järjestää Helsingissä. Koska suomen kielellä ei ole aikaisemmin julkaistu Itä- ja Kaakkois-Aasiaa yhtenäisenä alueena käsittelevää teosta, sitä pidettiin tarpeellisena. Teos toimii niin yleisteoksena Itä- ja Kaakkois-Aasiasta kuin oppikirjanakin.

Teoksen julkaisua ovat tukeneet ulkoministeriön tutkimusosasto ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta. Ville Vilén on toiminut teoksen toimitussihteerinä. Turun yliopiston Itä-Aasian tutkimus- ja koulutuskeskus sekä poliittisen historian laitos ovat avustaneet kirjaprojektin käytännön asioissa. Tekijät kiittävät myös Jyrki Kalliota, Silja Kevaa ja Pekka Korhosta heidän kommentistaan.